

04
2021

53ste jaargang

DIT IS DIE MVINTE DES ROM-KEYSERS
EN GRAEFFELICKHEYTSVÄHOLLANDT

HOLLAND

historisch tijdschrift

Holland Varia

Inhoud

146

148

157

165

176

180

182

192

Holland Varia

- 146** **Redactioneel**
- 148** **Maroesjka Verhagen** | Wederzijdse domesticatie. Het agro-ecosysteem en de boerenberoepspraktijk in de vroegmoderne Beemster
- 157** **Dick van Gijlswijk** | Waren zij echt zo slecht? Een onderzoek naar de kwaliteit van de onderwijzers op het platteland van Noord- en Zuid-Holland 1801-1810
- 165** **Annabella Meddens-van Borselen** | Collaboratie, spionage en verraad. Mr. Albert Backer en Jan Jumelet, twee ambtenaren van de provincie Noord-Holland in oorlogstijd

Holland BLOC

- 176** *Beeldessay* – **Annabel Dijkema** | 2021: Het Hugo de Grootjaar
- 180** *Topstuk* – **Filip Bloem** | Het kerstboompje uit cel A1-17
- 182** *Column* – **Joyce van Os** | Een Brabantse blik op Hollandse geschiedenis
- 184** *Signalementen*
- 188** *Noten*
- 191** *Over de auteurs*
- 192** *Uithoek* – **Henk Looijesteijn** | Onze Lieve Vrouwe op de Keins

Redactioneel | Leve het archief

In december 2020 gingen in Nederland voor de tweede keer in een korte periode de archieven dicht. De maatregel was onderdeel van een algehele sluiting van zogeheten openbare binnenruimtes, met als doel de snel oplopende coronabesmettingen een halt toe te roepen. Dit was voor veel historici een vervelende periode: ze hadden geen toegang meer tot het bronnenmateriaal dat aan de basis van hun onderzoeken staat. Studenten konden hun scripties niet afmaken, mensen die hun familiegeschiedenis aan het uitpluizen waren moesten hun werkzaamheden staken en promovendi liepen vertraging op.

In veel archieven wordt hard gewerkt aan digitalisering, maar er is nog maar een fractie van al het materiaal dat in Nederlandse archieven opgeslagen ligt via het internet beschikbaar. In de regel zul je, als je historisch onderzoek doet, toch een archief moeten bezoeken. Dat is wat de auteurs van de artikelen in dit open nummer ook allemaal gedaan hebben. Hoe veel uren ze er hebben doorgebracht weten we niet, maar aan de voetnoten te zien is het een flink aantal.

In het eerste artikel gaat Maroesjka Verhagen, winnaar van de Holland Scriptieprijs 2020, in op de verwikkeling tussen mens en rundvee in de vroegmoderne Beemsterpolder. Ze beschrijft hoe de eigenaren van de nieuwe polders grootse plannen hadden die uiteindelijk door een combinatie van omgevingsfactoren, de wensen van de uitvoerende boeren en de eigenschappen van het gehouden vee anders uitvielen. In het tweede artikel beschrijft Dick van Gijlswijk de praktijk van vroeg 19de-eeuwse onderwijzersexamens en beantwoordt hij de

vraag of het werkelijk zo slecht gesteld was met de onderwijskwaliteit in Noord-Holland in die periode. Het derde artikel is tot stand gekomen naar aanleiding van een bijzondere fotovondst in het familiearchief van auteur Annabella Meddens-van Borselen. Haar vader fotografeerde de arrestatie van mr. Albert Backer, die tijdens de Tweede Wereldoorlog als commissaris der provincie Noord-Holland werkzaam was. Dit riep bij haar de vraag op wat nu precies de rol van het Provinciaal Bestuur in oorlogstijd was geweest – een onderwerp waar tot dusver nog maar weinig onderzoek naar gedaan is.

Het Holland Bloc is net zo divers als de artikelen van dit open nummer: zo gaat het Beeldessay over Hugo de Groot, die in maart 1621 ontsnapte uit Slot Loevestein. Het Beeldessay wordt verzorgd door een medewerker van het Slot, waar nog tot het einde van dit jaar een tentoonstelling over het leven van De Groot te zien is. Het Topstuk is dit keer aangeleverd door het Verzetsmuseum in Amsterdam en vertelt een wel heel bijzonder kerstverhaal. De Column is een product van de nieuwe samenwerking tussen *Holland* en Jonge Historici. Deze stichting biedt een podium aan – de naam zegt het al – jonge historici. Met de Uithoek belanden we in een Westfries wonderverhaal.

De kernredactie van dit zeer gevarieerde open nummer wenst u veel leesplezier.

Marieke Dwarswaard
Carin Gaemers
Jaap de Haan

Collaboratie, spionage en verraad

Mr. Albert Backer en Jan Jumelet, twee ambtenaren van de provincie Noord-Holland in oorlogstijd

Na het overlijden van mijn moeder ontdekte ik bij het opruimen van haar huis foto's van de arrestatie van mr. Albert Backer, commissaris van de provincie Noord-Holland tijdens de Duitse bezetting.¹

Ik werkte bij het Noord-Hollands Archief en was toen bezig met het afronden van de inventarisatie van het archief van de Noord-Hollandse commissarissen van de Koning(in) over de periode 1851-1945. Commissaris Backer had zijn archief na Dolle Dinsdag in september 1944 grotendeels vernietigd. Waarom had hij dat gedaan? Bij het lezen van de dossiers van de Bijzondere Rechtspleging werd mij duidelijk hoe Backer had gehandeld tijdens de Tweede Wereldoorlog en las ik met verbazing over het spel dat zijn kabinetschef, Johannes (Jan) Jumelet, tijdens de Tweede Wereldoorlog had gespeeld. In dit artikel wordt dieper ingegaan op de rol van deze ambtenaren in het provinciaal bestuur van Noord-Holland.

De commissaris van de provincie was belast met de uitvoering van wetten en maatregelen van de centrale overheid in zijn provincie. Naast het adviseren en rapporteren aan het rijk coördineerde de commissaris de werkzaamheden op provinciaal niveau en liet hij de gegevens van de gemeenten voor de rijksoverheid analyseren. Daarnaast was hij verantwoordelijk voor de handhaving van de openbare orde en had hij zitting in verschillende organen. Zo was hij tot augustus 1941 voorzitter van de vergaderingen

van de Provinciale Staten, voorzitter van het college van Gedeputeerden (later de Bestuursraden) en het dagelijks bestuur van de provincie. Tot slot had de commissaris sinds 1851 de belangrijke taak om kandidaten voor een burgemeesterschap te ontvangen en voordrachten voor dit ambt te sturen naar de minister van Binnenlandse Zaken.² Tijdens de bezetting bleef de commissaris een intermediair tussen het centrale bestuur in Den Haag en de burgemeesters in zijn provincie, Amsterdam uitgezonderd.

Afb. 1 Arrestatie van Mr A.J. Backer, Commissaris van de Provincie Noord-Holland, door inspecteur Rijpma te Haarlem, 8 mei 1945. Foto: Willem Jan van Borselen. Privécollectie auteur.

Maar over de rol van het provinciaal bestuur tijdens de Duitse bezetting is niet veel bekend. Historicus Peter Romijn besteedde in zijn publicatie uit 2006 uitvoerig aandacht aan de rol van burgemeesters, maar naar de commissarissen en andere bestuurders op provinciaal niveau is nog weinig onderzoek gedaan.³ In april 2020 is historica Afke Berger bij Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) begonnen aan een onderzoek naar de Vereniging der Nederlandse Gemeenten over de periode 1933-1946. Zij onderzoekt de rol van bestuurders en ambtenaren die zich op landelijk niveau bezighielden met lokaal bestuur. Daarnaast gaat de Radboud Universiteit Nijmegen in samenwerking met het Zeeuws Archief, Erfgoed Gelderland, het Gelders Archief en de Groninger Archieven onderzoek doen naar de rol van de commissarissen van de provincie en burgemeesters van gemeenten in de provincies Gelderland, Groningen en Zeeland tijdens de bezetting.⁴ Voor de politieke geschiedenis van de bezetting is het functioneren van deze bestuurslaag van belang.

Daarom staat in dit artikel het handelen van een specifieke commissaris van de provincie

Afb. 2 Mr. A.J. Backer, Commissaris van de Provincie Noord-Holland, hangt de ambtsketen van de gemeente Haarlem om de nek van S.L.A. Plekker op 10 maart 1941 bij diens installatie tot burgemeester. Plekker krijgt de eenvoudige versie van de ambtsketen om uit 1851. In 1894 had burgemeester Boreel van Hogelanden een hele mooie ketting laten maken, die was in maart 1941 "onvindbaar" en dook na afloop van de oorlog plotseling weer op. Foto: Adriaan Peperkamp. Collectie: Noord-Hollands Archief, Haarlem.

centraal: mr. Albert Backer. Op basis van onderzoek in de archieven en dossiers van onder andere de Bijzondere Rechtspleging, zuiveringsdossiers van het ministerie van Binnenlandse Zaken en de serie Documentatie van Personen bij het NIOD wordt zijn rol en die van zijn kabinetschef Jan Jumelet en hun medebestuurders in oorlogstijd beschreven.⁵

Het bestuur in de eerste oorlogsjaren⁶

Aan het begin van de bezetting werd Arthur Seyss-Inquart aangesteld als Reichskommissar. Hij bestuurde samen met vier Generalkommissaren het bezette Nederland. De rijkscommissaris en drie van zijn vier medebestuurders waren Oostenrijkers die tijdens de Eerste Wereldoorlog hadden gevochten in het Oostenrijkse-Hongaarse leger. Zij hadden het uiteenvallen van het Habsburgse keizerrijk meegemaakt en werden fanatieke aanhangers van Hitlers Derde Rijk.⁷ Door hen werd het democratisch bestel van Nederland stapsgewijs ontbonden en omgevormd naar nationaalsocialistisch model. Zo werden in juli 1940 de leden van de Eerste en Tweede Kamer naar huis gestuurd en alle politieke partijen, behalve de Nationaal Socialistische Beweging (NSB), verboden.

In de eerste maanden van de bezetting veranderde er voor het provinciaal bestuur nog niet veel. Op 1 augustus 1940 werd de titel gewijzigd van commissaris van de koningin naar commissaris van de provincie. Commissaris Röell van Noord-Holland maakte hiertegen meteen bezwaar. Hij overleed echter op 29 november 1940 aan een hartverlamming. Als opvolger zocht men een pro-Duitse kandidaat, die ook kennis had van het provinciaal bestuur. De Beauftragte des Reichskommissars Martin Seidel vond mr. Albert Backer geschikt.⁸ Seyss-Inquart benoemde hem op 5 februari 1941.

Backer was geboren op 31 mei 1899, als enig kind van een Groningse banketbaker. Hij had rechten gestudeerd en was de kabinetschef van Röell geweest. Tot aan zijn

aanstelling als commissaris van de provincie was hij enkele maanden directeur van de nationaalsocialistische liefdadigheidsvereniging Winterhulp Nederland geweest. Winterhulp was de enige door de Duitsers toegestane liefdadigheidsvereniging.

Backer had schriftelijk een eed van trouw afgelegd op de Führer en eiste dat alle ambtenaren voor honderd procent loyaal zouden zijn aan de Duitse autoriteiten. Als zij dat niet wilden, dan moesten zij de consequenties dragen en ontslag nemen. Bij zijn inauguratie op 8 maart 1941 hield Backer een lofrede op de Nieuwe Orde van de Duitse bezetters, die op film bewaard is gebleven.⁹ Alle Noord-Hollandse burgemeesters waren verplicht bij de installatie van Backer aanwezig te zijn. Bij wijze van protest vertrokken zij direct na de plechtigheid zonder de receptie bij te wonen, om aan te geven dat zij het niet eens waren met de wens van Backer om verregaand samen te werken met de bezetter. Vrijwel alle burgemeesters kwamen meteen na afloop samen in restaurant Brinkman aan de Grote Markt in Haarlem.¹⁰

Naast de commissaris benoemde Seyss-Inquart een Beauftragte des Reichskommissars voor de provincie Noord-Holland en een aparte Beauftragte voor de stad Amsterdam. Deze Beauftragten informeerden het centrale bestuur in Den Haag en hielden toezicht op alles, met name het openbare en economische leven en de nazificering van de publieke opinie. Alle Nederlandse autoriteiten in de provincie, inclusief de commissaris, waren verplicht de Beauftragten in hun provincie direct over voorgenomen bestuursmaatregelen of gedragingen van burgemeesters in te lichten. Op 1 maart 1941 ontsloeg Backer op last van de bezetter alle joodse ambtenaren.

In de loop van augustus 1941 volgde de laatste stap in de afschaffing van de democratie in Nederland. Op grond van de door de rijkscommissaris vastgestelde verordening

Afb. 3 “De Nieuwe Orde,” Foto van een muur in Haarlem met affiches van de NSB en de Duitse bezetter, juni 1942. Foto: Willem Jan van Borselen. Privécollectie auteur.

no. 152/1941 werd voor het bestuur in de provincies en de gemeenten het leidersbeginsel (Führungsprinzip) ingevoerd. Dat betekende dat per 1 september 1941 de werkzaamheden van de gekozen gemeenteraden en de Provinciale Staten werden gestaakt. De gedeputeerden van Noord-Holland namen toen ontslag, met uitzondering van NSB'er Jan Saal, die belast was met landbouwaangelegenheden.

De nazificering van Noord-Holland

De functie van de commissaris van de provincie was in 1941 door de invoering van het autoritaire stelsel veranderd. Hij was niet langer voorzitter van de democratisch gekozen Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten. De commissaris kreeg de taken van de afgeschafte colleges erbij, bijgestaan door vier Duitsgezinde bestuursraden. Hij werkte nu in de provincie samen met zijn bestuursraden, de ambtenaren van de griffie, de burgemeesters en de Beaufragte. Uit onderzoek

bleek dat Backer niet veel contact had met secretaris-generaal van Binnenlandse Zaken Karel Frederiks, die tijdens de oorlog op zijn post was gebleven.¹¹ Op zijn reizen door het land ontmoette Frederiks burgemeesters om hen, zoals hij schreef, vaderlandsgetrouw te houden. Door schipperen en laveren tussen het bezettingsregime en de bevolking probeerde Frederiks het beste voor de Nederlanders te waarborgen, wat hem niet lukte.¹²

Een voorbeeld van de bestuursstijl van Backer is dat hij op 3 oktober 1941 het griffiepersoneel bij elkaar riep en hen onder druk zette om maandelijks geld te doneren aan de Winterhulp. Uit protest nam niemand iets van de aangeboden versnaperingen. Backer verspreidde een intekenlijst en wie niet getekend had, werd ter verantwoording geroepen bij de bestuursraden. Ondanks de druk reageerde slechts een enkeling. Backer was geagiteerd over de houding van het personeel en dreigde dat hij ook anders

Afb. 4 Installatie van S.L.A. Plekker (1883-1959) tot burgemeester van Haarlem in de Gravenzaal in het stadhuis te Haarlem, 10 maart 1941. Op de foto staan v.l.n.r. een onbekende man (gemeentesecretaris?), Martin Seidel, Beaufrage van Noord-Holland, S.L.A. Plekker, burgemeester van Haarlem en lid van de NSB, Mr A.J. Backer, Commissaris van de Provincie Noord-Holland. Foto: onbekend. Collectie Noord-Hollands Archief, Haarlem.

kon optreden. De dag erna werden verscheidene griffieambtenaren op een lijst voor tewerkstelling bij de Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft (AEG) in Berlijn geplaatst.¹³ Uiteindelijk werden twee ambtenaren naar Duitsland gestuurd. Na de oorlog bleek dat bij de provinciale griffie twintig procent van de ambtenaren pro-Duits was geweest.¹⁴

De commissaris was naast hoofdbestuurder van de provincie, ook toezichthouder op alle gemeenten in zijn provincie. Hij kon burgemeesters bindende opdrachten geven. Dit waren meestal opdrachten die hij van de rijkscommissaris ontving. Verder was hij nog steeds bevoegd om bij alle overheidsinstellingen in de provincie (behalve bij rechterlijke organen) inlichtingen te vragen of hen aanwijzingen te geven. Op 21 november 1941 riep Backer de

burgemeesters in zijn provincie bijeen voor een bijeenkomst waar hij een pleidooi hield voor het Groot-Germaanse Rijk onder leiding van Hitler. Hij vroeg elke burgemeester of deze hieraan wilde meewerken. Iets minder dan de helft van hen beantwoordde deze vraag positief. Burgemeester J.C. Haspels van Enkhuizen zei: 'Nee'. Burgemeester Jantzen van Westzaan antwoordde: 'Dat nooit!'¹⁵

Backer werd samen met zijn vrouw in januari 1942 lid van de NSB. Dit was vrij laat.¹⁶ Hij verklaarde na de oorlog dat hij het geleidelijk eens was geworden met de grote lijnen die door de NSB-leiding met betrekking tot de landspolitiek was uitgezet.¹⁷ Hij werd in dezelfde periode ook begunstigd lid (B.L.) van de Weerbaarheidsafdeling (WA) en de Schutztaffel (SS).¹⁸ Ook stelde partijleider A. Mussert hem aan tot zijn adviseur. Wat Backer niet wist, was dat de bezetters de

NSB en Mussert wantrouwen. Zij gebruikten Backer, zonder dat hij daarvan op de hoogte was, om Mussert in de gaten te houden.¹⁹

Op 17 juni 1942 bezocht Backer eerdergenoemde burgemeester Haspels om te spreken over diens weigering medewerking te verlenen aan de bezetter. Hij verweet de burgemeester van Enkhuizen dat hij geen enkele NSB'er had benoemd. Een maand later moest Haspels met elf andere burgemeesters en gemeentesecretarissen naar het bureau van de Beaufragte in het Kenaupark in Haarlem komen. Ze werden gearresteerd en naar het beruchte bureau van de Sicherheitsdienst (SD) aan de Euterpestraat in Amsterdam gebracht. Vervolgens werden ze opgesloten in kamp Haaren bij Den Bosch.²⁰ In algemene zin werden burgemeesters die weigerden mee te werken aan Duitse opdrachten ten behoeve van de Wehrmacht gearresteerd. Als zij ondergedoken waren, meldde Backer dit aan de Beaufragte. Deze liet vervolgens gemeentesecretarissen of echtgenoten van de

burgemeesters arresteren en als gijzelaars naar kampen in Nederland sturen.

Van de personeelsleden van de provinciale griffie eiste Backer in december 1942 een verklaring dat zij lid waren van de NSB of sympathiseerden met de Nieuwe Orde.²¹ Zij die dit bevestigden, bleven gevrijwaard van uitzending voor de arbeidsinzet. Griffier mr. M.A. Stufkens werd in 1942 naar huis gestuurd en op wachtgeld gesteld. In zijn plaats werd de NSB'er mr. Hendrik Joost van Urk aangesteld.

Backer onderhield nauw contact met Beaufragte M. Seidel en vanaf medio 1942 met zijn opvolger W. Schröder, en met F.E. Müller, NSB-burgemeester van Rotterdam en vertrouweling van Mussert. Backer rapporteerde maandelijks over de Noord-Hollandse burgemeesters en de gebeurtenissen in de provincie. Hij wees op de onbetrouwbaarheid van de politiekorpsen in Aalsmeer, Alkmaar, Beverwijk, Bloemendaal, Enkhuizen, Haarlemmermeer, Heemstede, Naarden Nieuwer-Amstel, Velsen en Zaandam, omdat

Afb. 5 Installatie van de NSB-er J.H. Riesen tot burgemeester van Heemstede door A.J. Backer, 26 juni 1943. Na de oorlog kreeg Van Riesen 12 jaar gevangenisstraf. Foto: onbekend. Collectie Noord-Hollands Archief, Haarlem

zij aan de kant van de tegenstander stonden. Deze politiebureaus controleerden aan het begin van de bezetting nauwelijks de maatregelen die in het belang van de nazificering werden genomen. Daarom werden NSB'ers in de politie benoemd en 'onbetrouwbare elementen' verwijderd. Backer gaf tussen december 1943 en mei 1945 de burgemeesters opdracht om burgers als arbeidskrachten aan te wijzen voor de Duitse Wehrmacht en de bewaking van spoorwegen. Tussen 5 september 1944 en 1 mei 1945 gaf hij de namen van burgemeesters en secretarissen aan de SD door die niet meewerkten aan de uitvoering van de maatregelen en die onderdoken waren. In plaats van deze ondergedoken burgemeesters benoemde Backer NSB'ers als waarnemers.

Backer bleef zoals gezegd tot aan het einde van de oorlog een fanatiek voorstander van het beleid van de bezetter. Hij benoemde bestuursraden van de provincie Noord-Holland, waarvan er twee lid waren van de NSB, en anderen die niet afwijzend stonden ten opzichte van de Nieuwe Orde. Hij droeg veertig NSB'ers voor als burgemeester in Noord-Holland. Na december 1944 benoemde hij nog eens 45 NSB'ers tot waarnemend burgemeester, als burgemeesters waren ontslagen of waren ondergedoken. In december 1944 meldde Backer aan burgemeester Müller van Rotterdam welke burgemeesters lid waren van de NSB en welke burgemeesters geen voorstanders waren van de Nieuwe Orde. Op 27 maart 1945 stuurde Backer een brief aan Mussert waarin hij een overzicht gaf van NSB-burgemeesters in Noord-Holland. De namen van de NSB'ers werden met rood potlood onderstreept: 29 van de 118 gemeenten hadden op dat moment nog geen Duitsgezinde burgemeester.²²

Jan Jumelet, een dubbelspion

In het najaar van 1941 stelde Backer Jan Jumelet aan als chef van de propagandadienst van Noord-Holland. Jumelet had eervol ontslag gekregen als hoofd van een lagere school in Egmond aan Zee.²³ Aanvankelijk hield hij

anti-Engelse toespraken en probeerde hij de bevolking te enthousiasmeren voor de Winterhulp.²⁴ Zo hield hij in IJmuiden in 1941 een toespraak over Winterhulp, tussen het optreden van een humorist en een goochelaar door.²⁵ Zo omkleedde hij zijn propagandaboodschap en promotie voor Winterhulp met een vrolijke avond met humor en afleiding. In datzelfde jaar organiseerde hij een reis naar Duitsland om samen met een aantal burgemeesters te zien hoe goed Winterhulp daar functioneerde.²⁶

Jumelet was pro-Duits en een fanatieke nazi. Volgens bestuursraad A. C. Groeneveldt, die met financiën van de provincie Noord-Holland belast was, was hij 'Duitsers dan een Duitser'.²⁷ Jumelet was tot 1934 lid van de NSB geweest. Na een conflict met Mussert had hij zijn lidmaatschap opgezegd. Jumelet had ook contact met Hanss Albin Rauter, de hoogste vertegenwoordiger van de SS die hoofdvantwoordelijk was voor de vervolging en onderdrukking van het Nederlandse verzet. Hij liet brieven van Rauter aan A.C. Groeneveldt zien. Backer rapporteerde over de bevindingen van Jumelet aan de Beaufragte en aan Müller, de burgemeester van Rotterdam. Hij deed na zijn aanstelling als chef propaganda in opdracht van Backer onderzoek naar de gezindheid van burgemeesters. Hij ging geraffineerd te werk. Verkleeed als werkmans of boer ging Jumelet in een dorp of stad in een café zitten om inlichtingen in te winnen. Deze rapporteerde hij vervolgens aan Backer en de SD. Volgens Groeneveldt leidden deze rapportages tot arrestaties of in gijzelneming van burgemeesters en gemeentesecretarissen. Groeneveldt verklaarde dat Jumelet door burgemeesters 'de engel des doods' werd genoemd, omdat deze er op uit was om anti-Duitsgezinde burgemeesters te verraden, met de arrestatie van hen of hun familieleden tot gevolg.

Backer wist niet dat Jumelet door Rauter was aangesteld om hem te bespioneren en om zo ook Mussert in de gaten te houden. Jumelet schreef in aantekeningen op 2 juli 1944 over Backer:

Mussert heeft Backer als kabinetschef gevraagd, deze heeft hiervoor bedankt. De CdP [commissaris van de provincie, AMvB] heeft een groot vertrouwen in Mussert. Wij kunnen commissaris Backer het beste zo gebruiken: „Commissaris Backer is een goede man, echter zonder politieke daadkracht.“ Hij is een kundig ambtenaar en een voorbeeldig rapporteur. Wij kunnen de Commissaris als een gehoorapparaat gebruiken, welke ons steeds inlicht over wat Mussert zegt, doet en wil.

De referenties van Ernest Michel, E. Voornhoeve, J. Groot-
huis en andere propagandisten van het Verzet in Nederland
zijn in den regel zeer fel en barbaarsch. Als een ijverig
propagandist is sinds kort ook te noemen de van de N.S.B.
overgeleenen oud-hoofdenlijzer J. Jumelet te Utrecht.

Afb. 6 Fragment over Jan Jumelet in het Jaarbericht
Fascistische en Nationaalsocialistische Organisaties 1935,
Centrale Inlichtingendienst.

Mussert had wel door dat hij bespioneerd en genegeerd werd door J.H. Feldmeijer, de voorman van de Germaanse SS in Nederland, een organisatie waar Backer ook begunstigd lid van was. Mussert informeerde Backer dat de Germaanse SS achter zijn rug om instructies kreeg uit Berlijn, zonder dat hij, Mussert, werd ingelicht. Hij zei: ‘Roep ik Feldmeijer, dan weet Rauter binnen een half uur, wat ik gezegd heb. Bevel ik,’ ging Mussert verder, ‘dat de politieke functionarissen uit de B.L. van de SS moeten, dan fluistert de SS, niet uit de B.L. gaan hoor, je moet Mussert laten kletsen.’ Mussert droeg Backer op de ,om ook ontslag te nemen uit de B.L.’ Backer vroeg Jumelet om advies. Wat moest hij doen? Jumelet adviseerde hem om het bevel van Mussert op te volgen, zodat zijn relatie met Mussert goed zou blijven. Zo garandeerde Jumelet dat hij de commissaris kon blijven gebruiken als ‘gehoorapparaat.’²⁸

Later verklaarden Klaas Rijpma en Wilhelmus Bronkhorst van de Politieke Opsporingsdienst Haarlem voor het Bijzonder Gerechtshof in de zaak Backer, dat Jumelet bij nagenoeg alle burgemeesters en overheidsinstanties bekend

stond als een misdadiger, die naar alle kanten spioneerde en vele mensen aanbracht bij de SD, waar hij bovendien werkte. Backer was in hun ogen slechts een speelpop in handen van Jumelet.²⁹

Dolle Dinsdag 5 september 1944

Op 5 september 1944, later bekend als Dolle Dinsdag, raakten veel NSB'ers in paniek. De bevolking dacht dat de bevrijders in Haarlem in aantocht waren.³⁰ Backer en griffier Van Urk verbrandden het kabinetsarchief in de nacht van Dolle Dinsdag op de binnenplaats van het provinciehuis.³¹ Van Urk pakte uit de provinciale kas 33.302 gulden om NSB-ambtenaren drie maanden salaris vooruit te betalen zodat zij konden vluchten. Backer ging met enkele vertrouwelingen, te weten zijn kabinetschef E.E. van der Voo en secretaresse Emy Zaalberg (bijgenaamd Zwarte Lola), in opdracht van de Beaufragte naar de Gabriël Metsustraat 22 in Amsterdam.³² Dit huis was aan de achterkant verbonden met het gebouw van de Beaufragte aan Museumplein 19. Dit Amsterdamse bureau behandelde nu alle belangrijke zaken voor de Duitse bezetter in de provincie. Onder meer ging van hieruit een brief naar alle burgemeesters met het bevel om adressen van het spoorwegpersoneel op te geven in verband met de spoorwegstaking waartoe Radio Oranje op 17 september 1944 had opgeroepen en waar 30.000 spoorwegmedewerkers aan meededen. Backer wilde na overleg met Seyss-Inquart de spoorwegstaking breken.

Backer adviseerde op een bijeenkomst na Dolle Dinsdag de bestuursraden hun vrouwen en kinderen in veiligheid te brengen, om zoals hij zei ‘niet door het gepeupel te worden gemolesteerd.’ Hij had voor zichzelf een revolver aangeschaft om zich zo nodig te kunnen verdedigen.³³ Zijn vrouw en twee kinderen gingen naar Duitsland, net als de bestuursraden en Jumelet.³⁴ Op 26 oktober 1944 schreef Backer aan Jumelet dat hij en de SD teleurgesteld waren dat hij gevlucht was. Hij vond dat het kennelijk niet

gemakkelijk was geweest om na 5 september het hoofd koel te houden. Jumelet antwoordde dat hij in Duitsland nodig was om voor de gevluchte Nederlanders te zorgen.³⁵

Op 13 december 1944 schreef Backer aan Jumelet in Duitsland: 'Wij moeten de handen uit de mouwen steken om zwaar en soms ook vuil werk te doen. Wij doen dit echter in het vast vertrouwen in de uiteindelijke overwinning van het Duitse volk en het onwrikbare geloof aan de Führer.'³⁶

Tot aan het einde van de oorlog gaf Backer berichten door aan de Beauftragte over anti-Duitse en ondergedoken burgemeesters, terwijl hij had ervaren dat deze tot arrestaties van burgemeesters, hun echtgenoten en gemeentesecretarissen zouden leiden, die als gijzelaars gevangengenomen werden. Ook na Dolle Dinsdag bleef Backer een onverminderde aanhanger van de Nieuwe Orde. Hij schreef aan de leider van de Germaanse SS te Haarlem: 'Dat zijn persoonlijk standpunt ten aanzien de SS-gedachte generlei wijzigingen brengt; dat aan de beginselen van de Groot-Germaanse levensbeschouwing aan het geloof in de onveranderlijke geldingskracht van de wetten van bloed en bodem en aan onze Germaanse Führer Adolf Hitler, in onwankelbare trouw blijft.'³⁷

De berechting van Backer en Jumelet

Albert Backer werd direct na de bevrijding gearresteerd. Talloze burgemeesters en bestuursraden legden verklaringen af voor het Bijzonder Gerechtshof over de handelwijze van Backer tijdens de bezetting. Secretaris-generaal Frederiks zei in een getuigenverklaring dat Backer een grote schoft was.³⁸ Voor het Bijzonder Gerechtshof eiste aanklager mr. B.J. Besier achttien jaar celstraf tegen Backer. Hij werd veroordeeld wegens nazificering van de politie en het bestuur in Noord-Holland, hulpverlening aan de vijand, het opdracht geven aan burgemeesters om werkzaamheden voor de Duitsers te verrichten en verraad en vrijheidsberoving van

zestien personen. Ook werd Backer moreel verantwoordelijk gehouden voor het beleid van de nieuwe nazi-burgemeesters, zoals burgemeester Tjeerd van der Weide van gemeente Velsen die door het Bijzonder Gerechtshof ter dood werd veroordeeld.

Tijdens de rechtszitting van 6 oktober 1948 zei Backer zijn dwalingen te hebben ingezien. De aanklager was niet overtuigd van deze spijtbetuiging. Hij meende dat Backer dit zei uit tactische overwegingen.³⁹ In zijn verdediging beweerde Backer, geheel ongeloofwaardig, dat hij niet wist dat de informatie die hij over anti-Duitse burgemeesters aan de Beauftragte of Müller door gaf, nadelige consequenties voor hen had en dat zij gearresteerd werden. De burgemeesters van Westzaan, Enkhuizen, Medemblik, Wormerveer, Zijpe, Harenkarspel en Beverwijk waren door zijn toedoen gearresteerd en gevangengenomen. De echtgenotes van burgemeesters en gemeentesecretarissen van de gemeenten Heerhugowaard, Harenkarspel, Koedijk, Winkel en Sint-Maarten waren gevangengenomen, omdat hun echtgenoten ondergedoken zaten.⁴⁰ Burgemeester Van Hardenbroek van Bennebroek vond ook een onderduikadres aan het einde van de oorlog. Zijn vrouw en dochters werden op een ander onderduikadres dan hijzelf ondergebracht.⁴¹

Backer werd tot tien jaar celstraf veroordeeld en ontzet uit de burgerrechten. In 1950 werd hij vrijgelaten. Hij overleed in 1976 in Haarlem.⁴² Jan Jumelet vluchtte in september 1944 naar Duitsland. Mr. Besier deelde tijdens het proces tegen Groeneveldt in juli 1947 mee dat Jumelet gearresteerd was. Jumelet wist echter te ontvluchten. Hij is nooit berecht en kon, na zijn verblijf in Duitsland, zijn leven ongestraft in België voortzetten. Jumelet overleed in 1968 in Merksem.

Conclusie

Tijdens de bezetting kregen mannen die voor de oorlog geen politieke ervaring hadden en nooit

Afb. 7 Arrestatie van A.J. Backer, Mr. W. de Rijke (1896-1971), Commissaris van de Provincie Overijssel te Haarlem. Foto: Willem Jan van Borselen. Privécollectie auteur.

een bestuursfunctie hadden vervuld, een kans om benoemd te worden in een belangrijke functie. Voorwaarde was dat zij Duitsgezind waren. Dit gold ook voor de commissaris van de provincie Noord-Holland, mr. Albert Backer en zijn medebestuurders. Na het overlijden van commissaris Röell in november 1940 collaboreerden zij met de bezetter. Burgemeesters, gemeentesecretarissen en politiefunctionarissen die niet wilden meewerken aan de nazificering van Nederland en de onderwerping aan het Duitse gezag, werden door hen verraden. Backer had aan het einde van de oorlog het lokale bestuur grotendeels omgevormd.⁴³

Backer en Jumelet waren niet de enige ambtenaren in Noord-Holland die de Duitsers hielpen, maar vormen wel een uitzonderlijk duo in het verhaal van collaboratie. Binnen de eigen geledingen bleek men ook niet vies van spionage en verraad. Backer had niet door dat hij, via Jumelet, bespioneerd werd door de Duitsers. Hij begreep niet dat zijn late lidmaatschap van de NSB in 1942 voor de Duitsers argwaan wekte. Door zijn nauwe connectie met Mussert hadden de Duitsers de mogelijkheid via Backer het doen en laten van de leider van de NSB in de gaten

te houden. In een aantal andere Nederlandse provincies mochten de bestuurders tijdens de oorlog aanblijven, maar werden na de bezetting ontslagen. In de meeste provincies werden net als in Noord-Holland pro-Duitse bewindslieden aangesteld.

In september 1944 verbrandde Backer zijn ambtelijk archief en vernietigde daarmee grotendeels het schriftelijk bewijsmateriaal van zijn handelen. Hij beseftte dat de geallieerden in aantocht waren en dat zijn rol tijdens de oorlog zeer kwalijk was. Jumelet beseftte dit ook en vluchtte toen naar Duitsland. Door collaboratie en verraad had Backer samen met Jumelet levens van burgemeesters, gemeentesecretarissen én hun familieleden in gevaar gebracht. In tegenstelling tot Frederiks had Backer nooit de intentie gehad om door te schipperen en te laveren tussen de Duitse bezetters en de lokale bestuurders het beste voor de Noord-Hollanders te bereiken. Het regime van commissaris mr. Albert Backer en zijn kabinetschef Jan Jumelet, stond geheel in het teken van collaboratie, spionage en verraad. Verder onderzoek naar het provinciaal bestuur in oorlogstijd is belangrijk om het mechanisme van het fascistisch bestuur bloot te leggen.

p. 157 Dick van Gijlswijk

- 1 Met dank aan Pieter Boekholt, Jacques Dane, Corry Groesbeek en Marian Mekkelholt voor hun commentaar op eerdere versies.
- 2 M. de Vroede, *Van schoolmeester tot onderwijzer* (Leuven 1970) 109.; J. Kloek en W. Mijnhardt, 1800. *Blauwdrukken voor een samenleving* (Den Haag 2001) 268.
- 3 E. de Booy, *Weldaet der scholen* (Utrecht 1977) 100-103.; P. Boekholt en E. de Booy, *Geschiedenis van de school in Nederland van de middeleeuwen tot aan de huidige tijd* (Assen 1987) 67-71.
- 4 *Prijzverhandelingen over de gebreken in de burgerscholen* (Amsterdam 1799).; *Verhandelingen over de verbeteringen der openbare, vooral der Nederduitsche Scholen, Zeeuws Genootschap der Wetenschappen* (Middelburg 1781).; G. Vatebender, *Antwoord op de vraag, welke wijze van opvoeding is de meest verkiezelijke? Een publieke of eene huiselijke?* (Utrecht 1793).
- 5 Vatebender, *Welke wijze van opvoeding*, 65.
- 6 *Algemeene denkbeelden over het nationaal onderwijs, Maatschappij tot Nut van 't Algemeen*, (1796) 11-13.
- 7 *Memorie van den Agent van nationale opvoeding* (Leiden 1854) 5-7, 35.
- 8 P. Boekholt, *De onderwijsenquête van 1799. Overzicht van de toestand van scholen en onderwijs in Nederland* (Paterswolde 2006) 107.
- 9 H. Hemkes, *Handboek voor schoolopzieners, gemeentebesturen, plaatselijke schoolcommissiën, commissiën van toezicht. Instituteurs, schoolonderwijzers en schoolhouderessen* (Groningen 1844) 56-60.
- 10 Noord-Hollands Archief (NHA), Rijkschooltoezicht in Noord-Holland, toegangsnummer 89, inv. nr. 8, Brief van de Agent van Nationale Opvoeding aan het Departementaal Schoolbestuur van Texel, d.d. 19 november 1801.
- 11 NHA, 89, inv. nr. 261, Verslag van de schoolopziener, sinds zijn aanstelling tot 8 december.
- 12 NHA, 89, inv. nr. 411, Ingekomen brieven bij de schoolopziener, 1801-1803, 1809, 1811 1815.; Extract uit het Register der Besluiten van de Raad van Binnenlandsche Zaken der Bataafsche Republiek, d.d. 17 maart 1802.; Brief van de Raad van Binnenlandsche Zaken der Bataafsche Republiek aan het Staatsbewind derzelve Republiek, 3.
- 13 NHA, 89, inv. nr. 253, Brief van Muntjewerf aan schoolopziener J. Clarisse, d.d. september 1803.
- 14 NHA, 89, inv. nr. 252, Verbaal, 30 augustus 1803 – 31 december 1804.
- 15 NHA, 89, inv. nr. 55, Naamlijst geëxamineerde onderwijzers.
- 16 N.L. Dodde, *Het rijkschooltoezicht in de Bataafse Republiek* (Groningen 1968) 117-123.
- 17 NHA, 89, inv. nr. 55, Naamlijst geëxamineerde onderwijzers.
- 18 Idem.
- 19 Idem.
- 20 NHA, 89, inv. nr. 47, 1806. Brief van de Commissaris van Onderwijs voor het noordelijk gedeelte van het departement Holland aan het Departementaal Bestuur van Holland, d.d. 21 augustus 1806.
- 21 NHA, 89, inv. nr. 47, Brief van A. van den Ende aan de Commissie van Onderwijs voor Hollands Noordelijk Gedeelte, d.d. 19 september 1806.
- 22 N.L. Dodde, "Een speurtocht naar samenhang". *Het rijkschooltoezicht van 1801 tot 2001* (2001) 195.
- 23 NHA, 89, inv. nr. 54, Brief van de minister van Binnenlandsche Zaken aan de Commissie van Onderwijs in het departement Amstelland, d.d. 3 december 1810.

p. 165 Annabella Meddens-van Borselen | Collaboratie, spionage en verraad

- 1 Foto genomen te Haarlem op 8 mei 1945 door mijn vader W.J. van Borselen (1914-1965). Hij was beroepsfotograaf en is vermoedelijk door inspecteur Rijpma, hoofd van het arrestatieteam, gevraagd om naar de Oudeweg te Haarlem te gaan om de arrestatie te fotograferen.
- 2 Voor een volledige weergave van de taken van de commissaris en Gedeputeerde Staten (Bestuursraden), zie: Noord-Hollands Archief (NHA), 'Inleiding. 1. Provinciale Staten', 641 Provinciaal Bestuur van Noord-Holland, Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten te Haarlem (Haarlem 2000).
- 3 R. Romijn, *Burgemeesters in oorlogstijd. Besturen onder Duitse bezetting* (Amsterdam 2006).
- 4 Voormeer informatie over het onderzoek van de Radboud Universiteit Nijmegen, zie de website: <https://www.ru.nl/rich/our-research/research-groups/cultures-of-war-and-liberation/project-lokaal-besturen-tussen-bezetter-en-burger/>.
- 5 De Collectie Archieven van de Bijzondere Rechtspleging zijn overgebracht naar het Nationaal Archief (NA), Inventaris van het archief van het Ministerie van Justitie: Centraal Archief van de Bijzondere Rechtspleging (CABR), 1945-1952 (1983), toegangsnummer 2.09.09.
- 6 Voor dit artikel zijn de dossiers van de Bijzondere rechtspleging, aanwezig in het Nationaal Archief in Den Haag, geraadpleegd en de zuiveringsdossiers in het archief van het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Daarnaast is de

serie Documentatie op personen van het NIOD ingezien. De persoonsdossiers van deze Documentatie bevatten doorslagen van het arrest, krantenknipsels en ook originele archiefstukken. Van de commissaris der provincie, de bestuursraden en de griffier heb ik persoonskaarten gebruikt, aanwezig in het Centraal Bureau voor Genealogie te Den Haag. Naast deze archieven heb ik aanvullende informatie gezocht in krantenberichten uit de periode 1940-1948.

- 7 Karel Frederiks, secretaris-generaal van Binnenlandse Zaken, schreef in zijn publicatie *Op de bres. 1940-1944 Overzicht van de werkzaamheden aan het Departement van de Binnenlandsche Zaken gedurende de oorlogsjaren* (Den Haag 1945) over de verhouding tussen Rauter en Fritz Schmidt, Generalkommissar en de enige Duitser in het centrale bestuur.
- 8 Martin Seidel (1898-1945) was Beauftragte des Reichskommissars im Provinz Nord-Holland van 1940-1942. Hij vergiftigde zichzelf en zijn gezin op 2 mei 1945. Hij werd opgevolgd door Werner Schröder. Zie: E. Stockhorst, *5000 Köpfe. Wer War Was im Dritten Reich* (Velbert 1967).
- 9 Van de installatierede werd op de voorpagina uitgebreid verslag gedaan in het *Haarlems Dagblad*, 10 maart 1941.
- 10 Verklaring van J.C. Haspels, burgemeester van Enkhuizen in NIOD-dossier A.J. Backer, 49 C.
- 11 Uit de memoires van Frederiks blijkt dat zij weinig contact hadden. Dit blijkt ook uit de dossiers van de Bijzondere Rechtspleging.
- 12 Frederiks, *Op de bres*.
- 13 Verklaring van commies Martinus Dirk Scheer die naar Berlijn werd gezonden. Hij keerde zes weken na de capitulatie terug in Nederland. NA, CABR, 64108 II, dossier A.J. Backer.
- 14 Het Bureau inlichtingen Nederlands Intelligence departement schreef in een rapport op 8 februari 1945 dat bij de provinciale griffie van Haarlem tijdens de oorlog 27 vrouwen en 71 mannen boven de 40 jaar en 27 mannen onder de 40 jaar werkten. Hiervan was ongeveer 20 procent niet betrouwbaar, ofwel pro-Duits. NA, Archief Ministerie Binnenlandse Zaken, zuiveringsdossier Backer.
- 15 NA, CABR, dossier A.J. Backer. Getuigenverklaring van de burgemeester van Westzaan, H.F. Jantzen, bij de rechtszaak tegen Backer, aanwezig in het dossier Bijzondere Rechtspleging van Backer.
- 16 De meeste NSB- bestuurders waren vóór de oorlog of aan het begin van de oorlog lid geworden.
- 17 *AlleGroningers* (www.allegroningers.nl). Lidmaatschapsnummer NSB-stamboeknummer 170673. Hij was 10 juli 1925 te Groningen gehuwd met Jacoba Johanna Willemina Colpa.
- 18 De Weerafdeling (WA) was een paramilitaire organisatie, waarvan de leden zwarte uniformen droegen. SS staat voor Schutzstaffel die oorspronkelijk werd opgericht in 1925 als beveiliging bij nazi-bijeenkomsten. Vanaf 1929 stond Heinrich Himmler aan het hoofd van deze organisatie.
- 19 Johannes Jumelet, kabinetschef van Backer, heeft hierover een verklaring afgelegd.
- 20 NIOD, dossier Backer, 49C.
- 21 NIOD, dossier Backer, 49D en verklaring van Albertus M. Buis, ambtenaar van de Provinciale griffie.
- 22 NA, CABR, Bijzonder Gerechtshof Dossier Backer, bewijsstuk 60a, brief van Backer aan Mussert, 27 maart 1945. Brief 1126/299, 27 maart 1945 van de CdP aan Mussert.
- 23 *IJmuider Courant*, 29 oktober 1941.
- 24 *Haarlemse Courant*, 10 december 1942.
- 25 *Nederlands Dagblad. Orgaan van het Nationaal Front*, 16 januari 1941.
- 26 *Rotterdams Nieuwsblad*, 2 april 1941.
- 27 Verklaring van bestuursraad A.C. Groeneveldt, aanwezig in diens dossier Bijzondere Rechtspleging NA, CABR, dossier Groeneveldt.
- 28 NA, CABR, dossier Jumelet, aantekeningen van Jumelet 2 juli 1944.
- 29 NA, CABR, dossier Backer, bijlage 10, verklaring van Klaas Rijpma.
- 30 Mijn moeder vertelde mij dat zij op Dolle Dinsdag 5 september 1944 de straat uitliep om naar de Wagenweg in Haarlem te gaan om de geallieerden te verwelkomen. Langs de weg stonden veel mensen opgewonden te praten, te wachten en te kijken of ze de bevrijders aan zagen komen. Dit was tevergeefs, pas op 8 mei 1945 reden de Canadese tanks en motorrijders de stad binnen.
- 31 J.A. Vaillant, tijdelijk griffier in 1943, verklaarde dat het geheim archief verbrand was.
- 32 NHA, Beelaerts van Blokland, toegangsnummer 443.
- 33 NIOD, dossier Backer, 49A, p. 91.
- 34 NIOD, dossier Backer, 49A, p. 92.
- 35 Zuiveringsdossiers provincie Backer en Jumelet in het archief van het Ministerie van Binnenlandse Zaken Den Haag.
- 36 NIOD, dossier Backer, 49D.

- 37 NIOD, dossier Backer, 49, dossier 84.
 38 NA, CABR, dossier Backer.
 39 *Haarlems Dagblad*, 6 oktober 1949.
 40 NA, CABR, dossier Backer.
 41 A. Meddens-van Borselen, *De tijden veranderen. Burgemeesters van Heemstede en Bennebroek, 1811-1997* (Alkmaar 1997).
 42 Centraal Bureau voor Genealogie, persoonskaart van A.J. Backer.
 43 NA, CABR, dossier Backer, bijlage 107. Op 1 maart 1945 waren van de 109 burgemeesters 55 NSB'ers, 55 procent. Het aantal inwoners in Noord-Holland (zonder Amsterdam) bedroeg 1 maart 1945 903.757 waarvan er 826.281 door een NSB-burgemeester werden bestuurd. Dit was 91 procent van de bevolking. Niet-NSB burgemeesters waren alleen in de kleine gemeenten te vinden met totaal slechts 77.476 inwoners.

p. 192 Uithoek | Onze Lieve Vrouw op de Keins

Literatuur:

Chr. F. Philippona, 'O.L.V. te Keins', in: *Bijdragen voor de geschiedenis van het bisdom van Haarlem* 10 (1882) 413-440.

N.N., 'Keinse, O.L. Vrouw op de Keins', op *Bedevaart en Bedevaartplaatsen in Nederland*, <https://www.meertens.knaw.nl/bedevaart/bol/plaats/660>.

Over de auteurs

Maroesjka Verhagen is promovenda aan de Universiteit van Amsterdam en doet onderzoek naar de voedselvoorziening van Amsterdam tussen 1550-1800.

Annabel Dijkema (1989) is Hoofd Museale Zaken in Slot Loevestein.

Annabella Meddens-van Borselen (1954) heeft geschiedenis gestudeerd aan de Rijksuniversiteit Leiden. Zij werkte als archivaris en senior medewerker educatie aan het Noord-Hollands Archief. Op dit moment doet zij onderzoek naar criminele vrouwen in Nederland 1850-1914.

Dick van Gijlswijk (1947) is voormalig beleidsmedewerker van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Hij promoveerde in 2004 op het onderwerp "De overheid en het voortgezet onderwijs ± 1800-1920." Hij heeft verschillende publicaties op zijn naam staan over het onderwijs uit de 18de en 19de eeuw.

Filip Bloem is collectiebeheerder bij het Verzetsmuseum te Amsterdam.

Joyce van Os (1989) is cultuurhistoricus en docent geschiedenis, Duits en maatschappijleer op het Maurick College in Vught.

Henk Looijesteijn is redacteur van *Holland*.

Holland Historisch Tijdschrift is een driemaandelijks uitgave van de Stichting Historisch Tijdschrift Holland en wordt kosteloos verspreid onder de donateurs in Nederland.

Redactie – Romy Beck, Christoph van den Belt, Isabel Casteels, Marieke Dwarswaard, Carin Gaemers, Jaap de Haan, Lotte van Hasselt (eindredactie) Frank de Hoog, Rosa de Jong (coördinator eindredactie), Wouter Linmans, Henk Looijesteijn, Koen Marijt, Ramona Négron, Arjan Nobel (hoofdredactie), Roosje Peeters, Maarten Streefland (illustrator), Laurien van der Werff en Ad van der Zee.

Kopij – Kopij voor *Holland Historisch Tijdschrift* moet conform de richtlijnen van de redactie voor stijl, notenapparaat en dergelijke worden ingediend bij de redactiesecretaris van *Holland*, Isabel Casteels, via info@tijdschrift-holland.nl. De richtlijnen van de redactie zijn verkrijgbaar bij de redactiesecretaris, of kunnen worden geraadpleegd op de website: www.tijdschrift-holland.nl.

Publicaties ter bespreking of aankondiging in *Holland* gaarne zenden aan de boekenredacteur: Christoph van den Belt, Dahliastraat 69, 6581 XK Malden.

Stichting Historisch Tijdschrift Holland – Stichting Historisch Tijdschrift Holland stelt zich ten doel de beoefening van de geschiedenis van Noord- en Zuid-Holland en de kennis van en belangstelling voor de geschiedenis van Holland onder een breed publiek te bevorderen.

Secretariaat en donateursadministratie – Aanmeldingen, adreswijzigingen en overige vragen over de donateursadministratie gaarne zenden aan de administratie ten name van Roosje Peeters, e-mail: donateurs@tijdschrift-holland.nl, telefoon: 071-527 2699. Minimale donatie: € 39,- per kalenderjaar (buiten Benelux: € 52,-), voor studenten € 19,- te storten op bankrekening NL58ABNA0590346075 (BIC ABNANL2A) t.n.v. Stichting Historisch Tijdschrift Holland donateursadministratie te Amsterdam. Nieuwe donateurs krijgen kosteloos de in dat jaar reeds verschenen nummers van het tijdschrift *Holland* toegezonden. Losse nummers zijn te bestellen via de webwinkel (www.tijdschrift-holland.nl/winkel) of via info@tijdschrift-holland.nl.

De redactie van *Holland* heeft er naar gestreefd de rechten van de illustraties volgens wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog wenden tot de eindredacteur: Rosa de Jong, Beukenplein 41, 1092 BB Amsterdam, e-mail: r.dejong@uva.nl

Afbeeldingen omslag – Boven: Poort van de Munt van Holland te Dordrecht. Foto: Joyce van Os. Onder: Paulus Potter, Koeien in de wei bij een boerderij (1653) olieverf op doek, 58 cm x 66,5 cm. Collectie Rijksmuseum, Amsterdam (SK-A-711).

ISSN 0166-2511 ISBN 9789070403836

© 2021 Stichting Historisch Tijdschrift Holland. Niets uit deze uitgave mag, op welke wijze dan ook, worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

Basisontwerp	Studio Els Zweerink
Productie	Verloop Drukkerij
	Ohmweg 31, 2952 BD
	Alblasserdam
	info@verloop.nl

HOLLAND

historisch tijdschrift

Holland Vans